

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу». Тернопіль. 15-17 жовтня 2015 року

УДК 338.48-6:615.8

Чир Н.В., к.геогр.н., доц., Граб О.М.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

ПРИРОДОРЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІКУВАЛЬНИХ ГРЯЗЕЙ ДЛЯ ПОТРЕБ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Chyr N. V. Ph.D., Grab O.M.

NATURAL RESOURCE POTENTIAL OF CURATIVE MUD FOR NEEDS OF THE RESORT INDUSTRY SECTOR OF UKRAINE

Санаторно-курортна справа є одним з найдавніших видів рекреаційної діяльності. В Україні зосереджений значний потенціал бальнеологічних ресурсів, завдяки якому держава може вийти на світовий ринок рекреаційних послуг. Нажаль, сьогодні він використовується недостатньо. Якщо бальнеологічні курорти, головним лікувальним чинником яких є мінеральні води, користуються значним попитом серед туристів, то пелоїдотерапії приділяється значно менша увага.

Так, з 45 курортів загальнодержавного значення та 13 курортів місцевого значення, які функціонують в Україні, грязелікування використовується лише на 19 з них. Найвідоміші грязекурорти – це Куяльник, Саки, Євпаторія, Бердянськ, Кирилівка, Черче, Слов'янськ, Миргород тощо. Переважна їх більшість зосереджена у південних та північно-західних регіонах держави. Локально застосовують пелоїдотерапію і у міських грязелікарнях, фізіотерапевтичних відділеннях окремих санаторіїв, поліклініках.

В Україні налічується близько 200 родовищ лікувальних грязей, з яких близько 1/4 використовується з лікувальними цілями на курортах і позакурортних установах. Чимало родовищ на сьогодні взагалі не експлуатуються. Лікувальні грязі представлені практично усіма відомими генетичними типами, що дозволяє вважати грязеві курорти країни перспективним сегментом санаторно-курортного господарства.

У санаторно-курортних закладах України найширше застосування мають мулові органо-мінеральні сульфідні грязі солоних озер та лиманів Азово-Чорноморського узбережжя. Однак, зважаючи на геополітичну ситуацію, яка сьогодні склалась в даному регіоні, виникає необхідність дослідження та залучення у курортне господарство альтернативних генетичних типів пелоїдів.

Торфові грязі – органогенні болотні відклади, які утворилися в результаті часткового бактеріального розкладу рослин-торфоутворювачів в умовах надмірної вологи і слабкого доступу кисню. Вони містять більше 50% органічних речовин, а ступінь їх бактеріальної переробки (ступінь розкладу) становить близько 40%.

Поклади торфових лікувальних грязей формуються переважно в лісовій і лісостеповій медико-географічних зонах. Найбільша їх кількість концентрується у північній та західній регіонах України. Найціннішими вважаються гіпсові і купоросні торфи з мінералізованим (понад 2 г/л) грязьовим розчином. Серед найбільш відомих родовищ: Шкловське, Великолюбінське, Моршинське (Львівська область), Немирівське, Війтівцеве (Вінницька обл.), Настасівське (Тернопільська область), Черченське, Підпечеринське, Осмолодське (Івано-Франківська область), Журавицьке (Волинська обл.), Зарічанське (Житомирська обл.), Малосорочинське (Полтавська область), Березівське (Харківська область) та родовища Глибочицького, Сторожинецького, Вижнівського районів Чернівецької обл. [2].

Найбільшим родовищем вважається Моршинське, запаси лікувальних грязей якого оцінюються у 239 тис. м³. Пелоїди даного родовища є високомінералізованими, з добре розкладеним торфом (питома вага – 1,14 г/см³, вологомісткість – 71%). Водна

виряжка грязей має кислу реакцію і незначну кількість розчинених речовин. Ступінь розкладу пелоїдів – до 78%, що свідчить про їх високу якість. Вони знайшли застосування на курортах Шкло, Моршин, Хмільник, Миргород, у водолікарнях Львівської, Вінницької, Полтавської областей.

Значна кількість торфових грязей сконцентрована у Волинській області. З метою виявлення та використання для лікування в області обстежено 33 родовища лікувальних торфових грязей. В основному це гіпсові купоросні торфи з мінералізацією 2-3 г/л. Такі грязі масткі, мають високу теплоємність, бактерицидність, гігроскопічність, малу теплопровідність [1]. Вони містять багато органічних сполук: бітуми, віск, смоли, органічні кислоти, дубильні речовини, лігніни, цукор, крохмаль, ефірні масла, бальзами тощо. З неорганічних складників є окиси заліза, солі амонію, сполуки бору, барію, стронцію, титану, цирконію, ванадію, срібла, хрому, золота, йоду.

Сьогодні торфові грязі використовують з лікувальною метою у чотирьох санаторіях, шести профілакторіях та локально у деяких поліклініках області. Запаси ж дозволяють значно збільшити їх використання для потреб населення регіону та для вивезення за його межі. Негативний вплив на використання торфових лікувальних грязей регіону мала аварія на ЧАЕС.

Цінні лікувальні властивості мають сапропелі. Найбільш придатні для лікування сапропелі органічного і органічно-силікатного походження, які володіють високими тепловими і пластичними властивостями, гомогенною структурою, широким спектром мікро- і макроелементів, вітамінів, ферментів, біологічно активних речовин.

Сапропелеві грязі поширені переважно на Поліссі: с. Вільчани, (Житомирська обл.), Микулинецьке родовище (Тернопільська обл.); озера Скоринь і Бурків (Любешівського р-ну Волинської обл.), Ковпино і Оріхове (Ратнівського р-ну Волинської обл.), Синове (Старовижівського р-ну Волинської обл.), Туричанське (Турійського р-ну Волинської обл.) та Охотин (Ковельського р-ну Волинської обл.) [2].

Сапропелеві лікувальні грязі широко репрезентовані у Волинській області. За оцінками фахівців загальні запаси сапропелю в області становлять понад 270 млн. т., розвідані запаси – 61,2 млн. т. [1] Торфові грязі представлені чорними і темно-сірими торфами, що мають нейтральну реакцію (рН 7,00-7,10) та не містять сірководню.

Станом на кінець 2014 року проведені пошуково-оціночні роботи і детальна їх розвідка на 191 озері, загальною площею 6802,4 га. При цьому, виявлено 69987,2 тис. т сапропелю за категорією А+С₂, з яких балансові запаси становлять 63621,9 тис. т. Запаси сапропелю за категорією С_г оцінюються у 27876,8 тис. т, з яких 23508,8 тис. т віднесені до балансових [3]. Загалом забезпеченість області цим видом ресурсу перевищує потреби населення вп'ятеро. Відтак вважається одним із найбільш перспективним для використання в пелоїдотерапії.

Характеристика сапропелевих відкладів Волинської області представлена у таблиці. Видобуток сапропелю сьогодні ведеться лише на мілководних озерах: Оріхове, Скоринь, Бурків, Маховець, Тур, Перемут, Синове, Луки.

Одне з найперших розвіданих родовищ торфових грязей на Волині – родовище «Вичавка» (38,3 га), приурочене до лівобережної заплави р. Стир. Балансові запаси лікувальних торфових грязей родовища склали: за категорією «А» – 151828 м³; за категорією «В» – 279118 м³; за категорією «С» – 63610 м³. Будова грязьового покладу представлена трьома різновидами торфів: осоковим, очеретяно-осоковим та деревно-осоковим. Потужність торфового горизонту коливається від 0,9 м до 3,99 м [1]. За фізико-хімічними характеристиками торфові родовища пелоїдів «Вичавка» належить до прісноводних слабосульфідних високозольних слаболужних торфів. Ступінь розкладу торфу становить 58-65,8%. Вміст органічних речовин коливається в межах 28,6-32,5%, що відповідає вимогам до лікувальних торфових грязей.

Таблиця

Характеристика сапропелевих відкладів Волинської області в розрізі адміністративних одиниць [1]

Адміністративний район	Сапропель, тис. м ³	Сапропель, тис. т	Площа під сапропелем, га	Середня глибина сапропелю, м	Вологість, %	Зольність, %	pH
Володимир-Волинський	1627	1328	100,25	2,75	74	56,2	7,5
Горохівський	96	38	1,4	6,9	85	39	7,4
Іваничівський	1013	905	49,1	2,1	66	60	7,7
Камінь-Каширський	9667,4	2616,5	342,3	3,38	90	36,7	6,1
Ківерцівський	403	119	111,1	4,0	89	50	6,8
Ковельський	8705	3952,4	227,6	3,9	89	34,7	7,3
Локачинський	2335	2335	81,9	3,7	62	58,3	7,5
Луцький	37	37	3,7	1,0	55	90	6,2
Любешівський	26236,2	8096,6	891,5	3,5	90	37,9	6,7
Любомльський	5458,4	3085,5	167,3	4,5	85	42	7,0
Маневицький	8078,9	2048,6	219	4,0	89	30	6,4
Ратнівський	57149,7	14577,6	4427,6	3,3	90	40,4	6,2
Рожищенський	1785,2	1834,5	47,5	4,1	80	41	7,4
Старовижівський	34272,3	113663	829,5	3,7	90	35,4	6,9
Турійський	10996,2	4925,7	358,8	3,9	75	34,3	7,0
Шацький	49590	9445,6	1302,5	4,5	92	29,2	6,7

Лімітуючим чинником використання даного генетичного типу пелоїдів є засміченість сапропелів рослинними залишками (4,25-6,48%), при цьому, вміст мінеральних часток діаметром понад 0,25x10 м незначний, і складає від 0,012 до 0,03%. Українським НДІ медичної реабілітації та курортології у 2000 р. виконано роботи щодо оцінки торфових грязей родовища «Вичавка» і опрацювання Інструкції щодо їхнього застосування. Аналіз та систематизація результатів досліджень природоресурсного потенціалу лікувальних грязей, їх інвентаризація та комплексна оцінка по курортно-рекреаційних регіонах України є вкрай необхідними. Важливими завданнями у цьому напрямку є визначення доцільності першочергового розвитку експлуатації тих чи інших родовищ пелоїдів або проведення заключних стадій їхньої розвідки; оцінка напрямку використання мінеральних грязей та перспективності курортної рекреації у конкретних регіонах. Це дасть можливість розширити географію використання бальнеологічних ресурсів, подолати диспропорцію в існуючому освоєнні природно-рекреаційних ресурсів, а також диверсифікувати спектр послуг в уже існуючих санаторно-курортних закладах країни.

Перелік посилань

1. Ільїн Л.В. Озера Волині: Лімно-географічна характеристика / Л.В. Ільїн, Я.О. Мольчак. – Луцьк : Надстир'я, 2000 – 140 с.
2. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України: навч. посібник / О.О. Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.
3. Павлов В.І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи / В.І. Павлов, Л.М. Черчик // НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 122 с.